Teologia i Człowiek Kwartalnik Wydziału Teologicznego UMK
ISSN 1731-5638 (print)
ISSN 2391-7598 (online)
CC BY ND
74(2026)2, ss. 99–115

TOMASZ RÓŻAŃSKI
NIEZALEŻNY BADACZ
TOMROZAN@WP.PL
ORCID: 0000-0003-3396-0916

WOKÓŁ PROBLEMATYKI WSPARCIA I WYCHOWANIA W RODZINIE JAKO WSPÓLNOCIE

DOI: http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2026.013

Streszczenie. Punktem wyjścia podjętych w niniejszym artykule rozważań było określenie pojęcia rodziny. Następnie wskazano na istotę i rodzaje wspólnoty, a także omówiono kluczowe cechy wspólnoty rodzinnej. W dalszej kolejności podjęto problematykę wsparcia społecznego we wspólnocie rodzinnej, po czym przedstawiono ważniejsze kwestie dotyczące wychowania w rodzinie jako wspólnocie. W końcowej części opracowania zwrócono uwagę m.in. na główne zagrożenia współczesnej rodziny oraz warunki i sposoby wzmacniania jej wspólnotowego charakteru.

Słowa kluczowe: rodzina, wsparcie społeczne, wspólnota, wychowanie w rodzinie.

Abstract. On the Issues of Support and Upbringing Within the Family as a Community. The starting point for the reflection undertaken in this article was to define the concept of family. Then, the essence and types of community were identified, and the key features of the family community were discussed. Next, the issue of social support in the family community was addressed, followed by a discussion of the major issues concerning upbringing in the family as a community. The final part of the study noted, among other things, the main threats to the modern family and the conditions and ways in which its communal character can be strengthened.

Keywords: family, social support, community, family upbringing.

WSTĘP

Rodzina to środowisko życia prawie każdej jednostki ludzkiej. Jest ona nieodłącznym elementem każdego społeczeństwa, będącym jego najmniejszą i zasadniczą komórką[1]. Badacze rozpatrują rodzinę m.in. w kategoriach grupy i instytucji społecznej, środowiska wychowawczego czy wreszcie wspólnoty[2].

Funkcjonująca we właściwy sposób rodzina – pojmowana jako wspólnota – zapewnia „najlepsze warunki do rozwoju człowieka i urzeczywistniania jego człowieczeństwa. Wprowadza w świat wartości, dostarcza wzorów osobowych i wzorów zachowań, jest pierwszym miejscem socjalizacji, przygotowuje do pełnienia różnorakich ról społecznych, a w procesie inkulturacji przekazuje dorobek kulturowy i inicjuje twórcze uczestnictwo w kulturze"[3]. Co więcej, rodzina – w ramach swojej funkcji wychowawczej – odpowiada na wyzwania, jakie wynikają z przemian zachodzących w szerszym kontekście społeczno-kulturowym, gospodarczym, technologicznym czy ustrojowym. Konsekwencje tych przeobrażeń mogą przyczyniać się do usprawniania funkcjonowania rodziny, mogą jednak też być dla niej zagrożeniem[4].

Zasadniczym celem niniejszego opracowania jest przedstawienie kluczowych kwestii dotyczących wsparcia i wychowania w rodzinie rozpatrywanej jako wspólnota. Za punkt wyjścia podjętych rozważań przyjęto określenie pojęcia rodziny, a także wskazanie istoty i rodzajów wspólnoty oraz omówienie głównych cech wspólnoty rodzinnej. Jako metodę badawczą zastosowano analizę danych zastanych[5], uwzględniającą przede

---

1 Bożena Matyjas, „Pedagogika społeczna i rodzina – obszary badań", w *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki 2. Debata,* red. Ewa Marynowicz-Hetka (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007), 505.

2 Por. Zofia Frączek, „Znaczenie rodziny w życiu człowieka", w Zofia Frączek, Barbara Lulek, *Wybrane problemy pedagogiki rodziny* (Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2010), 37–40.

3 Danuta Opozda, Magdalena Parzyszek, „Wstęp", w Danuta Opozda, Magdalena Parzyszek, *Wychowanie w rodzinie w wybranych zagadnieniach pedagogicznych* (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2019), 7–8.

4 Opozda, Parzyszek, „Wstęp", 8.

5 Por. Earl R. Babbie, *Badania społeczne w praktyce.* Tłum. Fabian Tryl (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2024), 312–323; Magdalena Bsoul-Kopowska, Janusz

wszystkim publikacje z zakresu socjologii i pedagogiki rodziny oraz pedagogiki społecznej.

1. POJĘCIE RODZINY

Zagadnienia dotyczące rodziny stanowią przedmiot rozważań przedstawicieli licznych dyscyplin naukowych, takich jak filozofia, socjologia, psychologia, teologia czy pedagogika[6], co skutkuje funkcjonowaniem zróżnicowanych definicji tego pojęcia[7].

Franciszek Adamski wskazuje na grupowy i instytucjonalny charakter rodziny. Według niego rodzina stanowi grupę społeczną składającą się z osób, które łączy stosunek małżeński, jak również stosunek rodzice – dzieci[8]. Rodzina – jako grupa – określona jest „przez trwałe i zalegalizowane stosunki seksualne dwojga osób dających życie swym dzieciom i uzależniających je od siebie w początkowej fazie życia a jednocześnie przyjmujących na siebie zadanie wprowadzenia ich w życie"[9]. F. Adamski ujmuje rodzinę również jako instytucję społeczną, ponieważ opiera się ona na sformalizowanym związku małżeńskim mężczyzny i kobiety, a także powołana jest dla realizacji określonych funkcji względem społeczeństwa oraz względem swoich członków[10].

Zachodzące współcześnie dynamiczne przeobrażenia społeczno-kulturowe i ekonomiczne przyczyniają się do tego, że – jak zauważa Sylwia

Sztumski, *Wybrane metody i techniki badań stosowane w naukach społecznych* (Kraków: Wydawnictwo OD.NOWA, 2025), 143–147.

6 Por. Bożena Matyjas, „Badania nad rodziną. Perspektywa pedagogiki społecznej", *Pedagogika Społeczna Nova* 4, nr 7 (2024): 30.

7 Zob. np. Andrew M. Colman, *Słownik psychologii*. Tłum. Anna Cichowicz i in. (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009), 640; Czesław Kupisiewicz, Małgorzata Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009), 155–156; Piotr Sztompka, *Słownik socjologiczny 1000 pojęć* (Kraków: Znak Horyzont, 2020), 259.

8 Franciszek Adamski, „Rodzina", w *Wychowanie do życia w rodzinie. Słownik pojęć*, red. Krystyna Ostrowska (Kraków: Wydawnictwo Rubikon, 2004), 104.

9 Adamski, „Rodzina", 104.

10 Adamski, „Rodzina", 104–105.

Romanowska-Jonio – coraz częściej rodziną nazywa się rozmaite układy wśród ludzi żyjących ze sobą, które nie zawsze mają charakter sformalizowany czy też opierają się na pokrewieństwie biologicznym[11]. Zdaniem Anny Kwak: „Sprzyjający klimat rozległych przemian powoduje rozszerzanie społecznego obrazu rodziny. […] Różnorodność form rodziny wynika z uznawania za rodzinę małżeństw, które nie mają dzieci, związków nieformalnych (kohabitacyjnych), jak również związków osób tej samej płci"[12].

Choć preferowane i realizowane formy życia rodzinnego podlegają zmianom, rodzina – niezależnie od sposobu jej rozumienia – nadal ma dla Polaków fundamentalne znaczenie i jest dla nich kluczową wartością[13].

2. RODZINA JAKO SZCZEGÓLNY RODZAJ WSPÓLNOTY

Jak już zauważono, rodzina analizowana jest przez uczonych również jako wspólnota[14]. Wspólnotą określa się „typ grupy (zbiorowości) społecznej o silnej więzi wewnętrznej, której podstawą są nie tyle świadomie wytknięte cele, ile czynniki emocjonalne, mające źródło w tradycji, obyczaju, wartościach, poczuciu obowiązku wobec grupy itp."[15].

Każda wspólnota tworzona jest wokół określonych wartości. Szczególne znaczenie przypisuje się oparciu wzajemnych relacji i podejmowa-

---

11 Sylwia Romanowska-Jonio, „Rodzina w kontekście zmian społeczno-kulturowych w świetle badań własnych", *Wychowanie w Rodzinie* 31, nr 2 (2024): 240. Zob. Małgorzata Dubis, „Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego zagrożeniem dla współczesnej rodziny", *Wychowanie w Rodzinie* 15, nr 1 (2017): 324; Urszula Ostrowska, „Współczesna rodzina w ujęciach terminologicznych", w *Rodzina i dziecko w zmieniającym się świecie. Perspektywa historyczna i pedagogiczna*, red. Krzysztof Jakubiak, Romuald Grzybowski (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2020), 202.

12 Anna Kwak, „Refleksje nad współczesną rodziną – kontrowersje, pytania, wartości", w *Współczesna rodzina polska. Przemiany, zagrożenia i wyzwania,* red. Arkadiusz Jabłoński, Małgorzata Szyszka, Dorota Gizicka (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2014), 17.

13 Dubis, „Alternatywne formy", 325.

14 Zob. Małgorzata Łobacz, „Rodzina jako wspólnota osób w perspektywie pedagogiki społecznej", w *Rodzina*, red. Małgorzata Łobacz, Magdalena Parzyszek (Zamość: Officina Simonidis Wydawnictwo Akademii Zamojskiej, 2025), 115–143.

15 *Socjologia. Przewodnik encyklopedyczny* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2008), 240.

nych wspólnie decyzji na prawdzie – traktowanej jako wartość niepodważalna. Zasadniczym elementem wspólnego życia jest w tym przypadku zaufanie. Ważna jest jednak również dbałość o czytelną komunikację między członkami wspólnoty oraz dążenie do wyjaśniania wszelkich niedomówień, rozwiązywania konfliktów itp.[16]. Jak podaje Jolanta Muszyńska: „Wspólnota daje poczucie bezpieczeństwa, poczucie bycia wśród podobnych do nas, życzliwych ludzi, którym jesteśmy w stanie zaufać"[17].

Jerzy Nikitorowicz wyróżnia dwa zasadnicze rodzaje wspólnot: wspólnoty pochodzeniowe (naturalne) i wspólnoty tworzone (kształtowane). Pierwsze z nich opierają się na pochodzeniu od tego samego przodka; ich członkowie połączeni są pokrewieństwem oraz poczuciem wspólnoty swego pochodzenia (np. rodziny, rody). Drugie natomiast opierają się na naturalnej potrzebie współżycia oraz współdziałania z innymi, więziach o charakterze emocjonalnym i relacjach przyjacielskich (np. grupy rówieśnicze, sąsiedzkie)[18].

Według F. Adamskiego rodzina – jako wspólnota – wynika z ludzkiej natury. U jej podstaw znajduje się naturalny podział ludzi na dwie płci, zróżnicowanie ze względu na wiek, popędy seksualne, a także troska o potomstwo. Rodzina wymaga od swoich członków (w tym zwłaszcza od małżonków) zespolenia celów oraz dążeń, podejmowanych w sposób dobrowolny, a równocześnie w poczuciu wewnętrznej konieczności. Rodzina rządzi się miłością, natomiast nie rządzi się prawem; prawo ma zastosowanie w tym przypadku jedynie jako skutek i ochrona miłości. Rodzina dostarcza swoim członkom radości i przyjemności wspólnotowych, które istotnie różnią się od radości i przyjemności dostarczanych przez inne grupy społeczne. Rodzina wreszcie uspołecznia uczucia oraz dążenia swoich członków w taki sposób, że mają oni poczucie zespolenia w dążeniu do

---

16 Anastazja Sorkowicz, „Rodzina jako wspólnota wychowawcza – przyczynek do analizy problemu", *Rozprawy Społeczne* 12, nr 1 (2018): 10.

17 Jolanta Muszyńska, *Miejsce i wspólnota. Poczucie wspólnotowości mieszkańców północno-wschodniego pogranicza Polski. Studium pedagogiczne* (Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak", 2014), 68.

18 Jerzy Nikitorowicz, „Wspólnota", w *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej,* red. Danuta Lalak, Tadeusz Pilch (Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak", 1999), 344.

celów, a także są gotowi do rezygnacji z osobistej swobody i wolności na rzecz swojej rodziny[19].

Franciszek Adamski uznaje rodzinę za grupę o unikalnym charakterze[20]. Jak stwierdza:

> Jest [ona – T.R.] jedyną grupą społeczną bazującą na czynnikach biologicznych i naturalnych, w której więzy miłości i pokrewieństwa nabierają najwyższego znaczenia. Jest jedyną grupą zbudowaną na miłości, gdzie prawo interweniuje wyjątkowo dla umocnienia więzów wspólnoty. Tworzy najmniejszą społeczność ludzką, najbardziej naturalną, a zarazem konieczną, wcześniejszą od państwa czy innych grup zarówno w porządku czasowym, jak i logicznym. […] W każdym społeczeństwie i w każdej epoce ujawnia swe pełne kompetencje do zapewnienia swym członkom warunków harmonijnego rozwoju ich osobowości[21].

3. WSPARCIE SPOŁECZNE WE WSPÓLNOCIE RODZINNEJ

Poczucie wspólnotowości oraz zakorzenienia łączy się z posiadaniem przez człowieka grup wsparcia społecznego w danej przestrzeni. Dzieje się tak z uwagi na występowanie różnych rodzajów wsparcia, np. emocjonalnego, duchowego czy informacyjnego, które człowiek otrzymuje od innych bądź których sam może udzielać[22].

Zdaniem Stanisława Kawuli wsparcie społeczne stanowi w głównej mierze pomoc, jaka jest dostępna jednostce bądź grupie społecznej w sytuacjach trudnych, przełomowych, stresowych, których bez pomocy innych nie można przezwyciężyć[23]. Wsparciem społecznym nazywa on również

---

19 Franciszek Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2002), 32.

20 Franciszek Adamski, *Człowiek – istota religijna i rodzinna. Analizy socjologiczne* (Kraków: Wydawnictwo PETRUS, 2013), 104.

21 Adamski, *Człowiek – istota religijna i rodzinna*, 104–105.

22 Stanisław Kawula, *Pedagogika społeczna dzisiaj i jutro* (Toruń: Wydawnictwo Akademickie AKAPIT, 2012), 153–154.

23 Stanisław Kawula, *Człowiek w relacjach socjopedagogicznych. Szkice o współczesnym wychowaniu* (Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „AKAPIT" s.c., 2004), 58.

„rodzaj interakcji społecznej podjętej przez jedną lub dwie strony w sytuacji problemowej, w której dochodzi do wymiany informacji emocjonalnej lub instrumentalnej”[24]. Wymiana tego rodzaju może być jednostronna bądź dwustronna; może ona mieć charakter stały lub też ulegać zmianom. Zawsze mamy do czynienia w takim układzie z osobą bądź grupą pomagającą i odbierającą wsparcie. Aby tego rodzaju wymiana była efektywna, konieczna jest spójność pomiędzy potrzebami biorcy a rodzajem świadczonego wsparcia. Interakcja taka ma na celu zbliżenie do rozwiązania problemu jednego bądź obu jej uczestników[25].

Wsparcie społeczne towarzyszy człowiekowi na każdym etapie życia, realizując się w rozmaitych interakcjach i relacjach z innymi osobami[26]. Źródłem wsparcia społecznego mogą być np. członkowie rodziny, przyjaciele, sąsiedzi, ale też instytucje, organizacje społeczne, grupy samopomocowe i in.[27].

Rodzina, będąc wspólnotą życia i miłości, jest dla swoich członków naturalnym środowiskiem wsparcia. Wsparcie w rodzinie, które opiera się na miłości i akceptacji, potrzebne jest jej członkom przede wszystkim wówczas, gdy ich sytuacja życiowa staje się trudna, tj. przekracza możliwości ich samodzielnego funkcjonowania[28]. Rodzina stanowi źródło wsparcia dla własnych członków dzięki swoim zasobom, tj. rozmaitym potencjałom (występującym w jej obrębie oraz poza nim), które są istotne z punktu widzenia prawidłowego funkcjonowania i rozwoju rodziny oraz jej poszczególnych członków. Do zasobów tych można zaliczyć np. dobra materialne rodziny, umiejętności i wiedzę poszczególnych jej członków, więzi emocjonalne występujące pomiędzy osobami wchodzącymi w skład rodziny, wzajemne zaufanie, tradycje rodzinne, ale też relacje członków rodziny ze

---

24 Kawula, *Pedagogika społeczna*, 154.

25 Kawula, *Pedagogika społeczna*, 154.

26 Agata Chabior, Małgorzata Krawczyk-Blicharska, Katarzyna Potaczała-Perz, *Wsparcie społeczne w starości – ujęcie pedagogiczne i psychologiczne z aplikacjami do praktyki* (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2025), 74.

27 Helena Sęk, Roman Cieślak, „Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne”, w *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, red. Helena Sęk, Roman Cieślak (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004), 16.

28 Frączek, „Znaczenie rodziny”, 51, 52.

znajomymi, przyjaciółmi itp., a także powiązania rodziny z różnymi instytucjami w środowisku lokalnym[29].

Wsparcie rodzinne – jak zauważa Mikołaj Winiarski – może dokonywać się w różnorakich relacjach, np. takich jak: mąż – żona, rodzice – dzieci, dziadkowie – wnukowie. Proces ten zachodzi nierzadko też w następujących układach strukturalnych: rodzina pochodzenia – rodzina dziecka oraz rodzina dziadków – rodzina wnuków. Działania wspierające w rodzinie mogą przyjmować rozmaitą postać, obejmującą: wspomaganie materialne, udzielanie różnych porad, mobilizowanie do aktywności, dostarczanie bodźców emocjonalnych o pozytywnym charakterze, pomoc w opiece nad potomstwem i in.[30]. Za szczególnie istotną – z punktu widzenia poruszanej tu problematyki – należy uznać faktyczną obecność rodziców w życiu dziecka, nie tylko tę fizyczną, ale również emocjonalną, która łączy się z okazywaniem troski, wsparcia psychicznego itd.[31]. Wsparcie ze strony rodziny odgrywa także niezwykle ważną rolę w życiu osób starszych[32], zwłaszcza w sytuacji pogorszenia stanu zdrowia czy doświadczenia wdowieństwa[33].

---

29 Por. Małgorzata Ciczkowska-Giedziun, „Zasoby rodzinne", w *Słownik metod, technik i form pracy socjalnej, opiekuńczej i terapeutycznej*, t. 3, red. Anna Weissbrot-Koziarska, Iwona Dąbrowska-Jabłońska (Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2014), 158–160; Józefa Brągiel, Bożena Matyjas, Katarzyna Segiet, *Rodzina – rodzicielstwo – odpowiedzialność. Perspektywa pedagogiki społecznej* (Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2021), 46.

30 Mikołaj Winiarski, „Dylemat relacji pojęć 'wsparcie' i 'pomoc' w przestrzeni działań prorodzinnych – wewnętrznych i zewnętrznych", w *Wielowymiarowość wsparcia współczesnej rodziny polskiej*, t. 1, red. Ewa Kantowicz, Małgorzata Ciczkowska-Giedziun, Lidia Willan-Horla (Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 2015), 41.

31 Por. Anna Błasiak, *Oddziaływania wychowawcze w rodzinie. Zagadnienia wybrane* (Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, 2012), 66–67.

32 Zob. Tomasz Różański, „Pomoc i wsparcie społeczne osób w wieku późnej dorosłości", w *Rodzina wobec problemów i wyzwań współczesności. W poszukiwaniu rozwiązań*, t. 2, red. Bożena Chrostowska, Magdalena Dymowska, Magdalena Zmysłowska (Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 2015), 290.

33 Zob. Anna Leszczyńska-Rejchert, *Praca socjalna z seniorami w perspektywie geragogiki* (Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 2016), 33–36, 52–53.

Otrzymywanie wsparcia we wspólnocie daje jej członkom poczucie bezpieczeństwa. Funkcjonowanie na co dzień wśród bliskich i życzliwych osób ubogaca i wzmacnia człowieka, a także stwarza mu możliwość samorealizacji. Dotyczy to w szczególności rodziny[34].

4. WYCHOWANIE W RODZINIE JAKO WSPÓLNOCIE

Rodzina jest pierwszym oraz naturalnym środowiskiem życia i wychowania jednostki[35]. Codzienna styczność z najbliższymi oraz możliwość bezpośredniego porozumiewania się tworzą swoisty klimat wychowawczy rodziny[36]. W rodzinie – rozumianej jako wspólnota życia i miłości – w sposób szczególnie wyraźny przejawia się relacyjny charakter wychowania. Wynika to przede wszystkim z faktu, że relacje pomiędzy członkami wspólnoty rodzinnej cechuje duży stopień natężenia uczuć, ciągłość oraz długi czas trwania. Kluczowe jest również to, że oddziaływania wychowawcze dokonują się w ramach określonej struktury relacji interpersonalnych[37].

Co rozumie się przez *wychowanie w rodzinie*? W szerokim znaczeniu obejmuje ono ogół „wzajemnych oddziaływań wszystkich członków rodziny […] w kierunku stymulowania ich osobowościowego rozwoju"[38]. Tak rozumiane wychowanie w rodzinie to całokształt stosunków wychowawczych, jakie zachodzą w małżeńskim układzie partnerskim, sferze rodzicielskich powiązań z potomstwem oraz różnego rodzaju dalszych związ-

---

34 Sorkowicz, „Rodzina", 9–10.

35 Por. Zofia Frączek, *Wstęp do teorii wychowania* (Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2022), 293; Bożena Matyjas, „Pedagogika rodziny. Aktualna problematyka i nowe obszary badawcze", *Studia z Teorii Wychowania* 11, nr 2 (2020): 81, 86–87; Matyjas, „Badania nad rodziną", 31–33.

36 Por. Jadwiga Izdebska, „Rodzina", w *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, red. Krystyna Chałas, Adam Maj (Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, 2016), 961.

37 Danuta Opozda, „Podstawowe wymiary wychowania w rodzinie", *Roczniki Nauk Społecznych* 36, z. 2 (2008): 119, 120.

38 Krystyna Ostrowska, „Wychowanie w rodzinie", w *Wychowanie do życia w rodzinie. Słownik pojęć*, red. Krystyna Ostrowska (Kraków: Wydawnictwo Rubikon, 2004), 124.

kach[39]. W wąskim znaczeniu wychowanie w rodzinie odnosi się natomiast do „oddziaływań dorosłych członków rodziny […] na dziecko/dzieci w celu osiągnięcia założonego ideału osobowościowego i społecznego"[40].

Wychowanie w rodzinie charakteryzują ciągłość i stałość. Oddziaływania wychowawcze rodziny są najsilniejsze na wczesnym etapie życia człowieka, nie kończą się jednak wraz z pojawieniem się w życiu jednostki innych środowisk wychowawczych[41]. S. Kawula stoi na stanowisku, że wychowanie w rodzinie może obejmować zarówno działania celowe, planowe oraz świadome ze strony matki i ojca (oparte na refleksji), jak również niezamierzone oraz samorzutne (bezrefleksyjne)[42]. W rodzinie przeważa wychowanie spontaniczne, które stanowi naturalną odpowiedź na występujące w niej zdarzenia. Rzadko jest ono rezultatem opracowanego i przyjętego programu działań wychowawczych[43].

O charakterze procesu oraz rezultatach wychowania w rodzinie decydują następujące grupy czynników: ekonomiczno-społeczne (m.in. wielkość rodziny, źródła jej utrzymania, warunki mieszkaniowe), kulturalne (m.in. wykształcenie rodziców, ich stosunek do nauki szkolnej własnych dzieci, wzory kulturowe podzielane przez rodziców) i psychopedagogiczne (np. atmosfera życia rodzinnego, charakter relacji między poszczególnymi członkami rodziny, wykorzystywane metody wychowawcze)[44]. Wśród czynników, które zakłócają prawidłowy przebieg procesu wychowania w rodzinie, należy wymienić m.in.: niedosyt bądź brak miłości ze strony matki

---

39 Andrzej W. Janke, „Pedagogika rodziny i wychowanie rodzinne", w Stanisław Kawula, Józefa Brągiel, Andrzej W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki* (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2014), 100.

40 Ostrowska, „Wychowanie w rodzinie", 124.

41 Anna Kwak, „Rodzina – formy i warunki funkcjonowania", w *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku,* red. Tadeusz Pilch, t. V (Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak", 2006), 314–315.

42 Stanisław Kawula, *Diagnozowanie potrzeb opiekuńczo-wychowawczych środowiska rodzinnego* (Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1978), 21–22.

43 Kwak, „Rodzina", 314.

44 Stanisław Kawula, „Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza", w Stanisław Kawula, Józefa Brągiel, Andrzej W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki* (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2014), 76–77.

i/lub ojca, słabą więź emocjonalną między rodzicami, nieprawidłowe postawy rodzicielskie, niski poziom identyfikacji z osobami znaczącymi[45].

Ujmowanie rodziny jako wspólnoty pociąga za sobą konieczność uwzględnienia specyficznych cech i zjawisk, jakie są istotne dla integralnego wychowania człowieka[46]. Wychowanie w rodzinie rozumianej jako wspólnota „oparte jest na stosunkach miłości, bezinteresownej życzliwości i oddaniu, realizuje się w dążeniach do integralnego współdziałania jej członków, wzajemnej trosce, opiece i pomocy, wyraża się w realizacji wspólnego dobra z poszanowaniem godności i indywidualności jej członków, tworząc warunki do osobistych dążeń i dobrowolnej realizacji dążeń wspólnych"[47].

Odnosząc zagadnienie wychowania w rodzinie do relacji rodzice – dzieci, F. Adamski zauważa, że rodzice niekiedy nie zdają sobie sprawy z konsekwencji swoich oddziaływań wychowawczych. Podejmowane przez nich działania w tym zakresie nie zawsze są działaniami racjonalnymi, a zatem podporządkowanymi określonym ideałom wychowawczym, opartym na pedagogicznej refleksji oraz wiedzy dotyczącej współzależności zjawisk[48]. W celu zachowania planowości i metodyczności procesu wychowania w rodzinie „potrzeba, aby rodzice dobierali należne formy opieki nad dzieckiem, stosowali określone wymagania i sposoby przystosowywania dziecka do samodzielnego życia, ustawicznie kontrolowali metody swych oddziaływań […], a przede wszystkim potwierdzali te oddziaływania własnym konstruktywnym przykładem"[49]. To wymaga jednak w wielu przypadkach odpowiedniego wsparcia rodziców w obszarze ich działalności wychowawczej, jak również ich chęci i gotowości do rozwijania własnych

---

45 Mieczysław Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie* (Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls", 2006), 314.

46 Danuta Opozda, „Wychowawcza funkcja rodziny", w Danuta Opozda, Magdalena Parzyszek, *Wychowanie w rodzinie w wybranych zagadnieniach pedagogicznych* (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2019), 13.

47 Ibidem, 13–14.

48 Franciszek Adamski, „Znaczenie wychowania w rodzinie dla rozwoju osobowego dziecka", w *Wychowanie w rodzinie*, red. Franciszek Adamski (Kraków: Wydawnictwo PETRUS, 2010), 14.

49 Adamski, „Znaczenie wychowania w rodzinie", 14.

kompetencji pedagogicznych[50], np. poprzez uczestnictwo w rozmaitych kursach, warsztatach czy w drodze samokształcenia.

PODSUMOWANIE

Z powyższych rozważań wynika, że rodzina ujmowana jest nie tylko jako grupa i instytucja społeczna, ale także m.in. jako wspólnota. Prawidłowo funkcjonująca rodzina – ujmowana w kategoriach wspólnoty – stwarza warunki dla rozwoju jednostki, dostrzega i zaspokaja jej potrzeby, wprowadza ją w życie społeczne oraz świat kultury, stanowi dla niej ważne źródło wsparcia (zwłaszcza w sytuacjach trudnych i przełomowych), a jednocześnie wymaga od niej współdziałania oraz przestrzegania określonych zasad współżycia rodzinnego.

Jak wskazuje Anastazja Sorkowicz: „Żadna rodzina nie jest […] zawieszona w próżni. Przeciwnie: odbiera sygnały płynące ze świata zewnętrznego, funkcjonuje w określonej rzeczywistości społecznej […]. Rodzina, jako podstawowa komórka społeczna, ukazuje w skali mikro te problemy, z którymi zmaga się społeczeństwo"[51]. Współcześnie zauważa się silne oddziaływanie na rodzinę takich procesów, jak detradycjonalizacja, sekularyzacja czy indywidualizacja. W dzisiejszym świecie częściej akcentowane są interesy pojedynczych osób aniżeli rodzin jako całości[52]. Mówi się nawet o kryzysie rodziny[53], m.in. w obliczu wzrastającej liczby rozwodów, odraczania przez ludzi młodych decyzji dotyczących zawarcia małżeństwa[54] czy upowszechniania się tzw. alternatywnych form życia małżeńsko-rodzinnego[55]. Wśród istotnych zagrożeń współczesnej rodziny wymienia się: osłabienie więzi emocjonalnych pomiędzy członkami rodziny, wzrost

50 Por. Adamski, „Znaczenie wychowania w rodzinie", 14.

51 Sorkowicz, „Rodzina", 12.

52 Por. Sorkowicz, „Rodzina", 12.

53 Zob. Tomasz Szlendak, *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2015), 363–403.

54 Joanna Smyła, „Rodzina w kalejdoskopie współczesnych przemian", *Wychowanie w Rodzinie* 26, nr 1 (2022): 21, 23.

55 Dubis, „Alternatywne formy", 329–335.

anonimowości członków rodziny, brak wystarczających umiejętności rozwiązywania problemów rodzinnych, obniżenie autorytetu rodziców, niski poziom kultury pedagogicznej rodziców, dezintegrację procesów wychowawczych (socjalizacyjnych) w rodzinie i in.[56].

Biorąc pod uwagę wyżej zasygnalizowane kwestie, za istotne należy uznać „poszukiwanie i wskazywanie takich wzorców, modeli życia rodzinnego, które […] ułatwiają wychowanie osób wrażliwych i otwartych na drugiego człowieka i jego potrzeby. Konieczna jest refleksja nad współczesnymi uwarunkowaniami procesu wychowania w rodzinie, a szczególnie wychowania do pełnego życia wspólnie z innymi ludźmi"[57]. Niewątpliwie systematyczny udział obojga rodziców w wychowaniu potomstwa, a także ich prawidłowe działania w tym zakresie, opierające się na miłości i szacunku, jak również na określonej wiedzy i umiejętnościach pedagogicznych, przyczyniają się do kształtowania u dzieci poczucia przynależności do wspólnoty rodzinnej, a jednocześnie sprzyjają umacnianiu wspólnotowego charakteru rodziny. Należy zauważyć, że jakość stosunków interpersonalnych oraz charakter oddziaływań wychowawczych w przypadku pozostałych relacji w rodzinie mają również istotne znaczenie w procesie spajania wspólnoty rodzinnej.

Za niezbędne trzeba uznać poszukiwanie różnorakich sposobów wspierania rodziny jako wspólnoty[58]. Można do nich zaliczyć m.in. poradnictwo i działania edukacyjne skierowane do rodziców (zwłaszcza tych doświadczających trudności, np. wychowawczych)[59] oraz inicjatywy zachęcające rodziny do wspólnej aktywności (np. kulturalnej, społecznej), szczególnie w ich środowiskach lokalnych. Co więcej, kluczowe staje się kontynuowanie badań nad współczesną rodziną, jej strukturą i funkcjonowaniem oraz przemianami i zagrożeniami, jak również nad wielowymia-

---

56 Małgorzata Dubis, „Wychowanie w rodzinie w obliczu współczesnych zagrożeń", w *Wybrane problemy społeczne. Teraźniejszość – przyszłość,* red. Ewa Grudziewska, Marta Mikołajczyk (Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, 2018), 17. Por. Magdalena Parzyszek, „Zagrożenia rodziny", w *Rodzina*, red. Małgorzata Łobacz, Magdalena Parzyszek (Zamość: Officina Simonidis Wydawnictwo Akademii Zamojskiej, 2025), 325–355.

57 Sorkowicz, „Rodzina", 13.

58 Sorkowicz, „Rodzina", 13.

59 Dubis, „Wychowanie w rodzinie", 25–26.

rowymi zagadnieniami wsparcia i wychowania w rodzinie. Ponadto konieczne jest aktualizowanie oraz upowszechnianie wiedzy w tym zakresie.

BIBLIOGRAFIA

Adamski, Franciszek. *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2002.

Adamski, Franciszek. „Rodzina." W *Wychowanie do życia w rodzinie. Słownik pojęć*, red. Krystyna Ostrowska, 104–105. Kraków: Wydawnictwo Rubikon, 2004.

Adamski, Franciszek. „Znaczenie wychowania w rodzinie dla rozwoju osobowego dziecka." W *Wychowanie w rodzinie*, red. Franciszek Adamski, 7–14. Kraków: Wydawnictwo PETRUS, 2010.

Adamski, Franciszek. *Człowiek – istota religijna i rodzinna. Analizy socjologiczne*. Kraków: Wydawnictwo PETRUS, 2013.

Babbie, Earl R. *Badania społeczne w praktyce.* Tłum. Fabian Tryl. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2024.

Błasiak, Anna. *Oddziaływania wychowawcze w rodzinie. Zagadnienia wybrane*. Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, 2012.

Brągiel, Józefa, Matyjas, Bożena i Segiet, Katarzyna. *Rodzina – rodzicielstwo – odpowiedzialność. Perspektywa pedagogiki społecznej.* Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2021.

Bsoul-Kopowska, Magdalena i Sztumski, Janusz. *Wybrane metody i techniki badań stosowane w naukach społecznych*. Kraków: Wydawnictwo OD.NOWA, 2025.

Chabior, Agata, Krawczyk-Blicharska, Małgorzata i Potaczała-Perz, Katarzyna. *Wsparcie społeczne w starości – ujęcie pedagogiczne i psychologiczne z aplikacjami do praktyki*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2025.

Ciczkowska-Giedziun, Małgorzata. „Zasoby rodzinne." W *Słownik metod, technik i form pracy socjalnej, opiekuńczej i terapeutycznej,* t. 3, red. Anna Weissbrot-Koziarska, Iwona Dąbrowska-Jabłońska, 158–160. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2014.

Colman, Andrew M. *Słownik psychologii.* Tłum. Anna Cichowicz i in. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009.

Dubis, Małgorzata. „Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego zagrożeniem dla współczesnej rodziny." *Wychowanie w Rodzinie* 15, nr 1 (2017): 323–341. DOI: 10.23734/wwr20171.323.341.

Dubis, Małgorzata. „Wychowanie w rodzinie w obliczu współczesnych zagrożeń." W *Wybrane problemy społeczne. Teraźniejszość – przyszłość,* red. Ewa Grudziewska, Marta Mikołajczyk, 12–31. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, 2018.

Frączek, Zofia. „Znaczenie rodziny w życiu człowieka." W Zofia Frączek, Barbara Lulek,

Wybrane problemy pedagogiki rodziny, 36–56. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2010.

Frączek, Zofia. *Wstęp do teorii wychowania.* Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2022.

Izdebska, Jadwiga. „Rodzina." W *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, red. Krystyna Chałas, Adam Maj, 957–965. Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, 2016.

Janke, Andrzej W. „Pedagogika rodziny i wychowanie rodzinne." W Stanisław Kawula, Józefa Brągiel, Andrzej W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, 83–114. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2014.

Kawula, Stanisław. *Diagnozowanie potrzeb opiekuńczo-wychowawczych środowiska rodzinnego.* Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1978.

Kawula, Stanisław. *Człowiek w relacjach socjopedagogicznych. Szkice o współczesnym wychowaniu*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „AKAPIT" s.c., 2004.

Kawula, Stanisław. *Pedagogika społeczna dzisiaj i jutro.* Toruń: Wydawnictwo Akademickie AKAPIT, 2012.

Kawula, Stanisław. „Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza." W Stanisław Kawula, Józefa Brągiel, Andrzej W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, 47–81. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2014.

Kupisiewicz, Czesław i Kupisiewicz, Małgorzata. *Słownik pedagogiczny.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009.

Kwak, Anna. „Rodzina – formy i warunki funkcjonowania." W *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku,* red. Tadeusz Pilch, t. V, 311–321. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak", 2006.

Kwak, Anna. „Refleksje nad współczesną rodziną – kontrowersje, pytania, wartości." W *Współczesna rodzina polska. Przemiany, zagrożenia i wyzwania,* red. Arkadiusz Jabłoński, Małgorzata Szyszka, Dorota Gizicka, 17–31. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2014.

Leszczyńska-Rejchert, Anna. *Praca socjalna z seniorami w perspektywie geragogiki*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 2016.

Łobacz, Małgorzata. „Rodzina jako wspólnota osób w perspektywie pedagogiki społecznej." W *Rodzina*, red. Małgorzata Łobacz, Magdalena Parzyszek, 115–143. Zamość: Officina Simonidis Wydawnictwo Akademii Zamojskiej, 2025.

Łobocki, Mieczysław. *Teoria wychowania w zarysie.* Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls", 2006.

Matyjas, Bożena. „Pedagogika społeczna i rodzina – obszary badań." W *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki 2. Debata,* red. Ewa Marynowicz-Hetka, 505–517. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.

Matyjas, Bożena. „Pedagogika rodziny. Aktualna problematyka i nowe obszary badawcze." *Studia z Teorii Wychowania* 11, nr 2 (2020): 81–98. DOI: 10.5604/01.3001.0014.3650.

Matyjas, Bożena. „Badania nad rodziną. Perspektywa pedagogiki społecznej." *Pedagogika Społeczna Nova* 4, nr 7 (2024): 29–44. DOI: 10.14746/psn.2024.4.7.2.

Muszyńska, Jolanta. *Miejsce i wspólnota. Poczucie wspólnotowości mieszkańców północno-*

-wschodniego pogranicza Polski. Studium pedagogiczne. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak", 2014.

Nikitorowicz, Jerzy. „Wspólnota". W *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, red. Danuta Lalak, Tadeusz Pilch, 343–345. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak", 1999.

Opozda, Danuta. „Podstawowe wymiary wychowania w rodzinie." *Roczniki Nauk Społecznych* 36, z. 2 (2008): 117–126.

Opozda, Danuta. „Wychowawcza funkcja rodziny." W Danuta Opozda, Magdalena Parzyszek, *Wychowanie w rodzinie w wybranych zagadnieniach pedagogicznych,* 11–30. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2019.

Opozda, Danuta i Parzyszek, Magdalena. „Wstęp." W Danuta Opozda, Magdalena Parzyszek, *Wychowanie w rodzinie w wybranych zagadnieniach pedagogicznych,* 7–9. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2019.

Ostrowska, Krystyna. „Wychowanie w rodzinie". W *Wychowanie do życia w rodzinie. Słownik pojęć*, red. Krystyna Ostrowska, 124. Kraków: Wydawnictwo Rubikon, 2004.

Ostrowska, Urszula. „Współczesna rodzina w ujęciach terminologicznych." W *Rodzina i dziecko w zmieniającym się świecie. Perspektywa historyczna i pedagogiczna*, red. Krzysztof Jakubiak, Romuald Grzybowski, 189–214. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2020.

Parzyszek, Magdalena. „Zagrożenia rodziny." W *Rodzina*, red. Małgorzata Łobacz, Magdalena Parzyszek, 325–355. Zamość: Officina Simonidis Wydawnictwo Akademii Zamojskiej, 2025.

Romanowska-Jonio, Sylwia. „Rodzina w kontekście zmian społeczno-kulturowych w świetle badań własnych." *Wychowanie w Rodzinie* 31, nr 2 (2024): 235–253. DOI: 10.61905/wwr/193172.

Różański, Tomasz. „Pomoc i wsparcie społeczne osób w wieku późnej dorosłości." W *Rodzina wobec problemów i wyzwań współczesności. W poszukiwaniu rozwiązań,* T. 2, red. Bożena Chrostowska, Magdalena Dymowska, Magdalena Zmysłowska, 285–294. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 2015.

Sęk, Helena i Cieślak, Roman. „Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne." W *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie,* red. Helena Sęk, Roman Cieślak, 11–28. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004.

Smyła, Joanna. „Rodzina w kalejdoskopie współczesnych przemian." *Wychowanie w Rodzinie* 26, nr 1 (2022): 15–27. DOI: 10.34616/wwr.2022.1.015.027.

Socjologia. Przewodnik encyklopedyczny. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2008.

Sorkowicz, Anastazja. „Rodzina jako wspólnota wychowawcza – przyczynek do analizy problemu." *Rozprawy Społeczne* 12, nr 1 (2018): 7–14. DOI: 10.29316/rs.2018.01.

Szlendak, Tomasz. *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2015.

Sztompka, Piotr. *Słownik socjologiczny 1000 pojęć*. Kraków: Znak Horyzont, 2020.

Winiarski, Mikołaj. „Dylemat relacji pojęć 'wsparcie' i 'pomoc' w przestrzeni działań prorodzinnych – wewnętrznych i zewnętrznych." W *Wielowymiarowość wsparcia współczesnej rodziny polskiej*, t. 1, red. Ewa Kantowicz, Małgorzata Ciczkowska-Giedziun, Lidia Willan-Horla, 25–44. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 2015.